

Arais Thar Sruth na Maoile

Johnny Mháirtín Learaí, Máirtín Tom Sheáinín, Tommy Mellett agus Meaití Joe Shéamuís i gCallanais

D'eagraigh Pléaráca grúpa as Conamara le cuairt a thabhairt arís i mbliana ar fhéile Ceol Nis i Leodhais. Seo mar a chuireann Meta Uí Mhaille síos ar an gcuairt.

Tá nasc láidir cruthaithe le roinnt mhaith blianta idir Conamara agus Nis, baile sa gceantar thiar thuaidh de Oileán Leodhais, sna hoileáin Hebrides. Ba cúrsaí spóirt a chuir tús leis an nasc ar dtús nuair a thug Cólman Ó Flatharta as Camus agus Peadar Ó Maoláin, Údarás na Gaeltachta turas go hOileán Leodhais ar chuireadh ó Donald John MacKenzie, fear a raibh an-spéis aige i gcúrsaí spóirt agus imeachtaí cultúrtha do dhaoine óga. Tháinig Donald John agus grúpa mór go Conamara i 1999 le linn Féile Phléaráca Chonamara agus ghlac said páirt in imeachtaí spóirt agus siamsaíochta i rith seachtain na féile. Tá go leor den dream sin ag teacht go Conamara ó shin. Sa mbliain 2000 tugadh cuireadh do Phléaráca grúpa ceoltóirí, amhránaithe agus damhsóirí a thabhairt ag féile mhór cultúrtha a d'eagraigh muintir Nis "Ceilidh san IarThuath" mar chuid d'imeachtaí ceiliúradh na mílaoise.

Chaon dara bliain ó shin, le tacaíocht maoinithe ón eagraíocht "Colmcille" tugann grúpaí ceoil as Nis cuairt ar Chonamara le linn Phléaráca Chonamara agus tugann Pléaráca grúpa go hOileán Leodhais le haghaidh Féile "Ceol Nis". Ní hionadh ar bith go bhfuil ag éirí chomh maith leis an nasc, tá an dá áit an-chosúil le chéile ar go leor bealaí, an ceol, an teanga, an cultúr agus tá Nis féin an-chosúil leis na ceantair tearcforbartha i gConamara. Tá an talamh go maith sa taobh seo den oileán ach tá na feilimeacha nó na "crofts" an-bheag. Tógann said roinnt caoire agus beithigh ach ní bheadh said in ann slí mhaireachtála a bhaint as. Ar ndóigh tá an teanga faoi bhrú agus níor chuidigh an imirce léi ach oiread le háit. Cé go gcloisfidh tú an teanga á labhairt ag muintir na háite, deir said go bhfuil faisean i measc an dream óg béarla a labhairt. Creideann said go bhfuil tábhacht mhór leis an nasc le Conamara ó thaobh an seans a faigheann an

dream óg as Nis agus as Conamara aithne a chur ar theanga agus ar chultúr a chéile.

Iascaireacht, próiseáil éisc agus déantús an bhréidín "Harris Tweed" an slí mhaireachtála a bhíodh ag muintir an oileáin. Níl ach fíor bheagán ag dul don iascach anois agus tá mórán deireadh ar fad le tionscal an bhréidín. Tionscal baile a bhí anseo agus tá seolta fíodóireachta go fairsing fós ann ach nach bhfuil said á n-úsáid ach ag cúpla duine. Teastaíonn forbairt sa gceantar, agus tá coiste láidir atá ag féachaint ar bhealaí a bhféadfaí sin a dhéanamh gan díobháil a dhéanamh den teanga ná den chultúr. Níl said an-sásta leis an bhforbairt atá beartaithe na céadta muilinn ghaoithe a chuir ar an oileán gar go maith de na bailte le leictreachas a sholáthar do mhórtáir Shasana, forbairt nach mbeidh aon bhuntáiste ann don oileán agus a bhfuil inní orthu go ndéanfaidh forbairt ar an scála atá i gceist dochar don cheantar agus don timpeallacht. Tá feachtas ar siúl acu ina choinne seo.

Sa mbliain 2000 osclaíodh an t-ionad oidhreacht "Taigh Dhonnchaidh" teach a d'fhág Duncan Morrison nó Donnchaidh a raibh an-spéis aige i gceol mar oidhreacht ag Cumann Eachtraigh Nis. Tá an-leas á bhaint as an teach i gcomhar ranganna ceoil, amhránaíochta agus damhsa. Gach oíche Déardaoin tagann an banna ceoil, "Ness Melodian Band" le chéile anseo. Reáchtáiltear Scoil Shamhraidh ann chomh maith le ceardlanna agus imeachtaí le linn na féile.

Ba i Taigh Dhonnchaidh a bhí a gcéad seisiún ceoil ag Grúpa Chonamara le linn féile na bliana seo. Bhí teacht le chéile de Chlann Mhorrison ar bun freisin i rith na seachtaine céanna. Tháinig siad seo ó gach áit ar fud an domhain agus de bharr na gcuairteoirí uilig bhí an teach lán go doras nuair a chuir Fear-an-Tí Angus Iain Morrison tús leis an gcéili. Chas Sarah Uí Mháille, Johnny Mháirtín Learaí, Pádraig Ó Flatharta agus Máirtín Tom Sheáinín neart d'amhráin mhóra Chonamara agus chas siad fhéin agus muintir Nis an Cailín Álainn le chéile. Casadh an Cailín Álainn cuid mhaith uaireanta i rith na seachtaine agus bhí iarratais go leor freisin ar an leagan de Galway Bay a chasann Pádraig Ó Flatharta. Chas fonnadóirí móra na háite a gcuid amhrán breá sean-nóis, ina measc Mairi Smith agus Murdo John MacKenzie. Bhain Annie Devaney agus Patricia Ní Fhatharta deannach as an urlár i dteannta Jayne McLeod le togha an cheoil ó Mhattie Joe Shéamuís, Tommy Mellett agus Éanna Mac Cába. Chas banna ceoil Nis ceol breá briomhar agus níorbh fhada go raibh muintir Chonamara ar an urlár in éineacht leis na Niseacha ag damhsa an Highland

Fling. Chuir beirt phiobairí áitiúla tús agus deireadh leis an gcéili le dreas breá ceoil a chrochadh an ceann den teach. Agus sin an chéad oíche!

Bhí seisiún agus imeachtaí ceoil ar siúl i rith na seachtaine agus bhí coirmcheoil ghrúpa Chonamara ar siúl oíche Déardaoin i gClub Shóisialta Nis, áit a raibh Máirtín Tom Sheáinín ina Fhear an Ti.

Tá traidisiún san áit seo ar chuir mé féin speis ann. Gach Lúnasa déanann grúpa fear as Nis turas go Sula Sgeir, carraigeacha atá dhá scór míle amach ó thír ar thóir an Guga. Gainnead é an Guga agus san am a

agus bhíodh an chéibh dubh le daoine a thagadh á gceannach i gcóir an gheimhridh. Deirtear go raibh said go maith le n-ithe le fataí agus bainne. Tomhaistí crógacht agus neart na bhfear ar an méid séasúr a dhéanadh siad ar Sula Sgeir. Sin traidisiún nár chuala mé a bheith sa taobh seo tíre agus ní raibh traidisiún déanamh fuise na poitín acusan. Is le blianta beaga anuas atá cead óil ar an gcuid seo den oileán. Ach bhíodh na botháin acu, seo brácaí beaga a bhíodh in áiteacha iargúlta a dtéadh na fir oíche Dé Sathairn le cúpla deoch a bheith acu agus obair na seachtaine a phlé. Coinnítear an traidisiún seo suas i gcónaí

Mari Smith, Anne Devaney agus Jayne McLeod

caitheamh bhí an Guga an-tábhachtach mar ábhar bia i gcomhar an gheimhridh. Ní dhéanann an turas anois ach grúpa beag agus fágann siad as an bpointe is faide thiar thuaidh den oileán. Maraítear na gainneid sula mbíonn an chlúmhach curtha amach acu, mar de réir mar a mheadaíonn said caillean said meáchan. Ní mór don dream a théann ar a dtóir a bheith scafánta, aclaí agus cloigeann maith i gcomhair airde a bheith orthu. Níl aon chéibh ná caladh ar Sula Sgeir agus tá an fharraige an-fhiáin thart ann. Caitheann na fir trí seachtainí ag seilg an Ghuga ar na halltracha agus i scailpeanna ar thaobh na gearraigeacha. Ligtear na fir síos le rópaí taobh na carraige ar fhrámaí adhmaid. Aimsíonn said an guga le cleith fhada a mbíonn duán ina barr.

Glanann said iad agus dónn said an chlúmhach éadrom díobh agus sailleann said i mbarailí iad. Codlaíonn na fir i scailpeacha agus pluaiseanna ar na carraigeacha, clúdaithe ó bhun go barr mar go mbíonn said ag roinnt na háite le héanacha agus le feithidí éagsúla. Tá quota ar an méid Guga gur féidir a mharú anois, agus ní mórán acu atá á marú, ach gur maith le muintir Nis an traidisiún a choinneáil suas. Bhí duine de mhuintir na háite ag insint dom nuair a bhí sé ina ghasúr nach mba léir duit do láimh ag an gclabhta clúmhaigh os cionn Port Nis nuair a thagadh na báid ar ais ó Sula Sgeir. Bhíodh foireann réidh le dhul ag piocadh na nGuga

ach níl ach dhá bhothán fágtha.

Baintear cuid mhaith móna i Nis i gcónaí. Bhí sé de thraidisiún ann mar a déantaí anseo fadó, dul ar buaile. Nuair a bhíodh an tEarrach déanta thugadh said leo córa a gcuirte gach a raibh ag teastáil isteach ann, éadach leapa srl., agus thugadh said leo na ba agus na caoire agus chaitheadh said an samhradh ag sábháil mhóna nó ag déanamh ceilpe. Chónaíodh i mbracaí a dhéanadh said as fóid, Sheilings a thugann said ar na brácaí seo.

Bhí na seantithe "Teach Dubh" an-chosúil leis na tithe ceann tuí anseo. Is i lár an urláir a bhíodh an tine agus poll sa scrath leis an deatach a ligean amach. Is de bharr an dath dubh a thugadh an deatach ar na ballaí a dtugtaí Teach Dubh orthu.

Mar go raibh an teacht le chéile an Clan Morrison (Clan Mac Ghillemuire) ar siúl, bhí siúlóidí agus turais speisiúla eagraithe i rith na seachtaine a bhain le stair Clan Mhorrison. Tugadh turas ar Dhún Eistean, ba ag Clan Morrison a bhíodh an dún mar áit shábhála. Nuair a chuirte cath ar an gclan chrochadh said leo a gcuid eallach agus théadh said isteach ar an oileán beag seo, áit a mbíodh said sábháilte taobh istigh de bhallaí an dúin nó go mbíodh an chontúirt thart. Níl ach cuisle caol idir an oileán agus an mórtáir ach tá sé an-ard os cionn na farraige agus é ar charraigeacha

Anne Devaney le Alister Camboul

géara a bheadh deacair a strapadh. Thionlacann piobaire an grúpa isteach go Dún Éistean.

Is i Leodhais atá Ionad Oidhreacht Challanais "The Standing Stones" atá os cionn 5000 bliain agus a dtugann na mílte turasóir cuairt air gach bliain. Anseo tá leathchéad de leacracha caola arda ina seasamh, cuid acu 4m. ar airde agus ciorcal le trí cinn déag de chlocha ina lár. Níl aon eolas cé as a dtáinig na leacracha seo mar ní hé seo an cineál cloiche atá ar an oileán ná níl said cinnte cén úsáid a bhaintí astu, ach go bhfuiltear den tuairm gur i gcóir searmanais a bhaineann leis an ngealach agus na réalta a bhí said.

Chuaigh muid ar thuras lae go Harris in éineacht leis na Morrisons, áit ar thug muid cuairt ar áiteacha spéisiúla cosúil le séipéal Naomh Clement. Tá Harris nó na Hearaidh difriúil de Leodhais. Tá níos mó cnoic agus clocha ann agus tá an taobh tíre fíor-álainn ar fad le tránna breátha geala. Bhí seisiún ceoil ag muintir Leodhais agus ag muintir Chonamara tar is béile tráthnóna in Óstán Harris. Ar an mbealach abhaile chuaigh cuid den ghrúpa ag an gcoirmcheoil mhór a bhí sa halla i Calloway agus chuaigh an chuid eile go dtí an oíche cheoil a bhí ar siúl i gclub shóisialta Nis áit a raibh an grúpa roc Skerevore ag casadh.

Le linn na seachtaine bhí muid ag seó talmhaíochta a bhí ar siúl i Calloway, áit ar casadh Elvis ar Annie Devaney. C homh maith le comórtais bearradh caorach, caitheamh meáchain agus rásaí cos, bhí comórtais ceoil piobaireachta agus uirlisí eile ceoil ar siúl freisin.

Tá muid ar fad an-bhuíoch don lucht eagraithe, Katie Mary, Fiona, Dolina, Donall, Alistar, Murdo John agus go mór mór do Khenny a bhí á dtiomáint timpeall i rith na seachtaine. Bhí an-fhoighid aige. D'airigh muid uainn ar ndóigh Margaret Macaleay, bean a mbíodh an-bhaint aici leis an bhféile agus a fuair bás ag tús na bliana seo.

Bhí muintir Nis faoi bhrón oíche Dé Sathairn mar gheall ar bhás fir óg a maraíodh i dtimpiste bóthair oíche Dé hAoine, duine den bhanna ceoil a bhí le bheith ag casadh ag an gceili i gClub Shóisialta Nis, le deireadh a chur le Ceol Nis na bliana seo.

EUROPUS

AN COMHLACHT TEANGA

Comhairleoireacht Teanga

Aistriúcháin Fotheidealú
Aistriúchán Comhuaineach

EUROPUS TEO

1 Sr. na Mumhan
Baile Phib
Baile Átha Cliath 7

An Cheathrú Rua
Co. na Gaillimhe

Teil: 01-830 4529
Faics: 01 830 6611

Teil: 091-595359
Faics: 091-595351

Ríomhphost (e-mail) europus@indigo.ie
<http://indigo.ie/europus/>

Stiúrthóir: Áine Ní Chonghaile

Abair ceart é - abair trí Europus é

An Fear Teanga

Tá an Coimisinéir Teanga, Seán Ó Cuirreáin i mbun a chuid dualgas le breis agus dhá bhliain anois. Chuaigh Peigí Ní Chonghaile chun cainte leis. Rinne sé cur síos ar dtús ar a chúlra.

SÓC.:

Rugadh i nGaeltacht Thír Chonaill mé ach tá mé i mo chónaí i nGaeltacht Chonamara anois le tríocha bliain. Chuaigh mé ag Ollscoil na hÉireann, Gaillimh áit ar bhain mé céim amach sa nGaeilge agus i dTír Eolaíocht agus fo-chéim sa mhatamaitic. Chuaigh mé ag obair i mBÁC ar feadh trí bliana ina dhiaidh sin agus ansin thosaigh mé ag plé le cúrsaí craoltóireachta, go páirtaimseartha i dtús báire in RTÉ agus ansin bhog mé go Conamara le dhul ag obair le Raidió na Gaeltachta mar Chlár-Reachtair. Chaith mé chúig bhliana is fiche i m'iriseoir ansin, ag plé le nuacht agus le cúrsaí reatha den chuid is mó. Chaith mé tréimhse ghairid mar Eagarthóir Stiúrtha Clár agus ansin níos deireanaí mar Leas-Cheannaire ar an tseirbhís sular ceapadh sa phost seo mé i dtús 2004.

P.N.Ch.: Tá difríocht an-mhór idir a bheith i d'iriseoir agus i do Choimisinéir Teanga?

SÓC.: Go teoiriciúil níl cosúlacht ar bith idir an dá phost ach is dóigh ar bhealach go praiticiúil go bhfuil ceangal eatarthu. Mar shampla, cuid den obair a bhíonn ar bun ag iriseoirí – ag bailiú eolais, ag scríobh tuairiscí agus ag cur an eolais sin i láthair an phobail, tá sé sin ar bun againne anseo ar bhealach amháin nó ar bhealach eile. Ach is dóigh go bhfuil na haidhmeanna atá ag an bpost an-difriúil. Ach breathnaíonn sé go bhfuil traidisiún sa tír seo gur minic a cheaptar duine a bhíonn ag plé le hiriseoireacht i mbun cúraim a bhaineann le gnóthaí Ombudsman. An chéad Ombudsman a bhí sa tír, Michael Mills, b'iriseoir a bhí ann leis an Irish Press agus an tOmbudsman

reatha atá againn – Emily O'Reilly, b'iriseoir a bhí inti siúd freisin.

Breathnaíonn sé go bhfuil an traidisiún sin ann go dtí pointe agus b'fhéidir go bhfuil baint aige sin leis an gcúis gur ceapadh mise sa jab seo.

P. Ní Ch.: Tá os cionn dhá bhliain caite agat i do Choimisinéir, cén chaoi a bhfuil ag éirí leat go dtí seo?

SÓC.: Ar bhealach tá sé ró-luath le rá. Dúirt Chou Enlai uair amháin nuair a cuireadh ceist air faoi céard a mheas sé faoi Réabhlóid na Fraince – dúirt sé go raibh sé ró-luath le rá agus b'shin beagnach dhá chéad bliain théis na réabhlóide. Ar an mbealach céanna tá sé ró-luath théis dhá bhliain a rá cén chaoi a bhfuil ag éirí leis an oifig seo. Tá an oifig dá bunadh againn. Nuair a bunaíodh ar dtús i cuireadh líon